

BÖLÜM 7

ÂŞIK CİNASÎ'NİN ŞİİRLERİNDE ARDAHAN*

Dr. Öğr. Üyesi Hamza Kolukısa

Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı

hamzakolukisa@hotmail.com

ÖZET

Türk milleti Asya'dan Avrupa'ya, Afrika'ya kadar birçok yeri vatan edinmiş; diliyle, kültürüyle, hayat tarzıyla buralara damgalarını vurmuşlardır. Türk milletinin en önemli bağınu hiç kuşkusuz kültürü meydana getirmektedir. Bir milletin kültürünü, onun bütün bireylerinin sahip olduğu, zamanla meydana getirdiği değer yargıları, sanat eserleri, edebiyat ürünleri oluşturur. Milletin birbiriyle olan sevgi ve nefret ilişkisini, ahlâk anlayışını, hayata bakışını, olaylar karşısındaki davranış tarzını ve pratik zekâsını aksettiren en güzel ayna ise halk kültürüdür. Halk kültürünün en önemli taşıyıcısı ise âşıklardır.

İslâmiyetten önceki sözlü edebiyat geleneğinde şairliğin yanında büyücülük, hekimlik gibi görevler üstlenen ozanlar İslâmiyetin etkisiyle yerini âşıklara bırakmıştır. O günden bugüne kadar Köroğlu, Gevherî, Âşık Ömer, Karacoğlu, Kayıkçı Kul Mustafa, Levnî, Emrah, Ruhsatî, Bayburtlu Zihnî, Dertli, Develili Seyranî, Sümmanî, Kağızmanlı Recep Hıfzî, Âşık Veysel, Ardanuçlu Efkârî, Davut Sularî, Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Reyhanî, Âşık Mahzunî Şerif, Âşık Fuat Çerkezoğlu, Ozan Nihat gibi birçok âşığımız yüzyıllardır millî kültürün âdeta hamiliğini yaparak bunları nesilden nesile aktarmışlar, günümüze kadar taşımışlardır.

Âşıklık geleneğinin asırlardır çok canlı bir şekilde yaşandığı / yaşatıldığı muhitlerden biri hiç kuşkusuz Ardahan'dır. Bu muhitte Âşık Şenlik başta olmak üzere Posoflu Fakirî (Âşık Üzeyir Usta), Posoflu Âşık Zülalî, Âşık Sabit Müdamî, Âşık Sabri Şimşekoğlu, Hanaklı Âşık Mazlumî, Dereköylü Âşık Veli Yayıcı, Âşık Hüseyin Tellioglu, Âşık Şeref Taşlıoava, Âşık Bayram Denizoglu, Âşık Yener Yılmazoglu gibi onlarca âşık yetişmiş, çalıp söylemiş ve bu geleneği yaşatıp günümüze kadar getirmiştir. Bu âşıklardan biri de Âşık Cinasî mahlasıyla ünlü Ekrem Yalbuç'dur.

Âşık Cinasî o zamanlar nahiye olan Hanak'ta doğup büyümüş, buraları maddî ve manevî bütün yönleriyle ruhuna sindirmiştir. Cinasî,

* Bu makale, 10-12 Ekim 2018 tarihleri arasında düzenlenmiş olan I. Uluslararası Siyaset ve Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda (I. International Politics And Social Science Symposium-IPSSS) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

âşıklık geleneğinin canlı bir şekilde devam ettirildiği Kars-Ardahan âşık muhitinde, küçük yaşlardan itibaren bu geleneğin güçlü temsilcilerini dinleme fırsatı yakalamış, ilhamını onlardan almıştır. Babası İlyas Yalbuz evinin büyük bir odasını âşıklara tahsis etmiş, âşıklar burada çalıp söylemiştir. Buraya en çok gelenlerden biri de Âşık Müdamı'dır. Âşık Cinasî, âşıklık geleneğinin canlı bir şekilde yaşatıldığı böyle bir atmosferde yetişmiştir.

Cinasî, Ardahan özelinde Hanak'a, Kars'a âdeta âşıktır. O, Ardahan ve çevresine ait dağ, yayla, ova, dere, tepe, çiçek, çimen gibi birçok tabiat unsurunu; yine bu diyara ait birçok gelenek ve göreneği, bu yörenin renkli kültürünü şiirlerine sık sık konu etmiştir. Ayrıca yöre halkının kullandığı atasözlerinden, deyimlere kadar birçok dil unsuruna da yer vermiştir. Onun mahalli ağız özellikleriyle söylediği şiirler de dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada Âşık Cinasî'nin Ardahan ve çevresini konu ettiği şiirlerine yer verilip işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Âşık Cinasî, Ardahan, Âşıklık Geleneği, Âşık Şiiri, Edebiyat.

GİRİŞ

Türk milleti farklı coğrafyalarda yaşamış ve yaşadıkları yerlerde de derin izler bırakmıştır. Türk milletinin en önemli bağı hiç kuşkusuz kültürüdür. Bir milletin kültürünü, onun bütün bireylerinin sahip olduğu, zamanla meydana getirdiği değer yargıları, sanat eserleri, edebiyat ürünleri oluşturur. Milletın birbiriyle olan sevgi ve nefret ilişkilerini, ahlâk anlayışını, hayata bakışını, olaylar karşısındaki davranış tarzını ve pratik zekâsını aksettiren en güzel ayna ise halk kültürüdür. Halk kültürünün en önemli taşıyıcısı ise âşıklardır. Âşıklar yüzyıllardır millî kültürün âdeta hamiliğini yaparak bunları nesilden nesile aktarmışlar, günümüze kadar taşımışlardır.

“Türk âşıklık geleneğinin varlığı, tarihî kaynaklara bakıldığında, Türk tarihi ile paralellik arz etmektedir. Türklerin, tarihin en eski çağlarından beri Çin Seddi'nden Tuna boylarına, Sibiryâ tundralarından Hint Okyanusu ile büyük Sahra çölüne kadar uzanan geniş kültürleriyle varlıklarını sürdürüp etkili oldukları bilinmektedir. Türk âşıklık geleneği de Doğu Türkistan'dan, Avrupa içlerine kadar, Kazakistan yaylalarından Basra Körfezi'ne, Afrika içlerine kadar Türk'ün vatan yaptığı her coğrafyada ozan/bahşi/âşıklarını yetiştirmiş, kopuzunu/sazını çalmış, meclisler oluşturmuştur.” (Kafkasyalı, 2009: 34)

Âşık tarzı edebiyat geleneği, 12. yüzyılda Horasan'da başlayarak Türk dünyasına yayılan tekke ve tasavvuf edebiyatı geleneğinden ayrılmış, 16. yüzyılda meydana gelmeye başlamış 17. yüzyılda ise oluşumunu tamamlayan bir gelenek hâline gelmiştir. (Çobanoğlu, 2000: 128-129).

18. yüzyılda şartların uygunluğuna rağmen 17. yüzyıldaki âşıklerle karşılaştırılabilecek âşık yetişmediğini belirten Köprülü, 17. yüzyıl âşıklarının şöhretinin ve etkisinin 19. yüzyılda da devam etmesine rağmen 18. yüzyıldaki âşıkların sonraki asırda yetişen âşıkların eserlerinde adlarının bile geçmediğini söyler (2004: 344-345).

19. yüzyılda Dadaloğlu, Âşık Şenlik, Erzurumlu Emrah, Ruhsatî, Bayburtlu Zihnî, Dertli, Develili Seyranî, Sümmanî, Zülâli gibi diğer yüzyıllarla kıyaslanamayacak sayıda âşık yetişmiş ve bunların eserleri günümüze kadar ulaşmıştır (Çobanoğlu, 2007: 17).

20. yüzyılda, bir önceki yüzyıldaki kadar olmasa da özellikle bu yüzyılın ikinci yarısında Âşık Veysel, Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova, Yaşar Reyhanî, Mahzunî Şerif gibi birçok velût âşık yetişmiştir.

Âşıklık geleneği elbette ki sadece Türkiye ile sınırlı değildir. Türkün yaşadığı her yerde bu gelenek de yaşamaya devam etmektedir. Günümüzde "âşıklık geleneği" Türkiye başta olmak üzere, İran, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Gürcistan (Borçalı), Irak (Kerkük-Musul), Kırım, Yakutistan, Doğu Türkistan (Uygurlar), Batı Trakya gibi bölgelerde yaşayan Türkler arasında bütün canlılığı ile devam etmektedir. (Kulukisa, 2016: 25)

Umay Günay, "Canlı olarak yaşadığı Doğu Anadolu bölgesi ve Azerbaycan bu edebiyatın başlangıçtan beri merkezi olarak düşünülebilir." (1992, 19) diyerek bu kadim âşıklık geleneğinin merkezlerini işaret eder. Türkiye'de âşıklık geleneğinin en canlı yaşadığı / yaşatıldığı yerlerden biri olan Ardahan-Kars muhيتينin bu merkezlerin de merkezî olduğunu söylemek iddialı olmasa gerek. Türk dünyasına mâl olmuş Âşık Şenlik, Âşık Zülâli, Âşık Gülistan, Âşık Sabit Müdâmi, Âşık Şeref Taşlıova, Âşık Murat Çobanoğlu gibi onlarca âşık bu muhitte yetişmiş, saz çalmış, söz söylemiş, bu geleneğin devam etmesi için büyük bir çaba göstermiş, çıraklar yetiştirmişlerdir.

Türk milletinin tarihi ile yaşıt olan Türk âşıklık geleneği, Türk dili, edebiyatı, kültürü ve sanatının en temel unsurlarından biridir. Türk milletinin var olduğu her mekân ve devirde sürekliliğini devam ettiren bu geleneğin günümüzde de önemli temsilcileri vardır. Âşıklık geleneğinin canlı bir şekilde yaşatıldığı Kars-Ardahan âşık muhitinde yetişen, küçük yaşlardan itibaren bu geleneğin güçlü temsilcilerini dinleme fırsatı bulan, ilhamını onlardan alan âşıklardan biri de Âşık Cinası'dır.

1. ÂŞIK CİNASÎ KİMDİR?²

Âşık Cinasî, Ardahan-Hanak ilçesinin Selamverdi Mahallesinde 18.03.1947'de dünyaya gelmiştir. "Hayat Hikâyem" adlı şiirinde doğum tarihini, doğduğu yeri şöyle belirtir:

"Kırk yedi tevellüt³ diye, Ardahan yazdılar şehri,

Öğretmenlik ilk hediye, erken kaptı ilim bahri.⁴" (Kolukısa, 2016: 310)

Asıl adı "Ekrem YALBUZ" dur. O günlerde nahiye olan Hanak, bir köy durumundadır. Halkın geçimi geleneksel tarıma dayalıdır. Her aile beş on baş sığır, yirmi otuz kadar koyun ve yeterince kümes hayvanı ile geçimini sağlamaktadır. Bahar gelince ekinler ekilir, yazın yaylaya çıkılır, arkasından hasat, harman ve kışlıkların tedariki ile hayat sürer gider.

Âşık Cinasî de akranları gibi yaylalara çıkar, koyun kuzu güder, âşığı kendi tabiriyle herkte⁵ hodaklık⁶, harmanda morbetlik⁷ eder. Doğanın bütün güzelliğini ve gizemini çocuk yaşta yaşar ve keşfeder. Bu yüzden olmalı ki doğup büyüdüğü yerlere adeta âşık olur. Bütün bu güzellikleri şiirlerine konu eder. Uzun kış gecelerinde gerek büyüklerinden gerekse gelip giden âşıklardan ağıtların yanında kahramanlık hikâyeleri, yiğitlik türküleri dinler.

Âşık Cinasî'nin baba tarafı, Ahıska Türklerindedir. Posof/Cancak köyünde "Topallar" sülalesi olarak tanınan bu sülale 1850'li yıllarda Ahıska'dan Posof'a gelmiştir.

Cinasî'nin anne tarafı ise 93 Harbi sırasında Çarlık Rusya'sının yayılma emelleri yüzünden Revan'dan Posof'a gelen, "Hasogiller" diye anılan bir sülaledir.

Âşık Cinasî, ilkokulu Hanak'ta okur. Altı yıl yatılı olarak okuduğu Kâzım Karabekir İlköğretmen Okulu'ndan 1965 yılı yaz döneminde mezun olur. Kars'ın Susuz ilçesinde bulunan Kâzım Karabekir İlköğretmen Okulu'nun eski adı Cilavuz Köy Enstitüsü'dür.

Cinasî, 1988 yılında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Eğitim Ön lisans Bölümünü tamamlamıştır.

² Âşık Cinasî'nin hayatı ile ilgili bilgiler daha önce yayımladığımız kitaptan özet olarak aktarılmıştır. (Bk. Hamza Kolukısa, Âşık Cinasî Hayatı- Sanatı - Şiirleri, Pamiray Yay., İstanbul, 2016)

³ Tevellüt: İnsanın doğumu, doğduğu zaman.

⁴ Bahr: Deniz, büyük göl veya nehir.

⁵ herke: Dinlenmeye bırakılan tarlayı tohum atmadan derince sürme işi.

⁶ hodak: Nadas yaparken kotana koşulan birkaç çift öküzü sürmek için boyundurukların üzerine binen ve öküzleri süren çocuk.

⁷ morbetlik: Odun taşımak, su taşımak, hayvanların yiyeceklerini takip etmek, tırmık çekmek, dirgenle ot toplamak gibi ufak tefek işlere yardım etmek.

Âşık Cinasî, Öğretmen Okulu'ndan mezun olduktan sonra 32 yıl yurdun çeşitli yerlerinde öğretmen ve idareci olarak görev yapmıştır.

Şiir yazmaya lise yıllarında başlayan Cinasî de şiir yazma hevesini uyanırdan çok küçük yaşlarda dinlediği saz âşıklarıdır. Henüz yedi sekiz yaşlarında Posoflu Merhum Âşık Müdâmî kendi evlerinde saz çalıp türküler söylemiştir. Müdâmî bir ara ona dönerek "Yaralı Mahmut"tan iki kıta türkü söyler. Cinasî bundan çok etkilenir. Ölçülü, uyaklı, hikmetli, hatırda kalabilecek ve sahibini hatırlatacak güzel söz söyleme merakı onu şiir yazmaya iten sebeplerin başında gelir.

Cinasî, âşık tarzı geleneğinde önemli bir yeri olan usta-çırak ilişkisiyle yetişen bir âşık değildir. Fakat o, daha küçük yaşlarından itibaren çok yakından dinlediği, sohbetlerine katıldığı onlarca âşıktan bu geleneğin bütün inceliklerini öğrenmiş, ayrıca hem âşıklık geleneğiyle hem de bütün Türk edebiyatı ile ilgili eserleri okumuş, araştırmış ve böylece sözlü edebiyatın yanı sıra yazılı edebiyattan da faydalanarak sanatını geliştirmiştir. Âşık, cinasla çok ilgilenmiş ve cinaslı şiir yazmayı ilke edinmiştir. Onun için cinaslı şiir yazmak büyük bir zevktir. Hem cinas sevgisinden hem de bu dalda hayli başarılı olmasından mahlas olarak "Cinasî" yi almıştır.

Âşık "Sözdeki Güzellik" adlı bir beytinde mahlasının "Cinasî" olduğunu şöyle ifade eder:

"Sözlerdeki güzellik, güzellerde irsîdir,

Meziyetim âşıklık, unvanım Cinasî'dir.

Âşık tarzı halk edebiyatının hemen her türünde eser veren Cinasî, "Hanak-Folklor Araştırması" ve "Türkçenin Nakışı Cinas" adlı iki tane de kitap yayımlamıştır.

Âşıkla ilgili tarafımızca hazırlanan "Âşık Cinasî (Ekrem Yalbuç) Hayatı - Sanatı - Şiirleri" adlı kitap 2016'da yayımlanmıştır.

Âşık Cinasî 25 Ağustos 2016'da İstanbul'da hayata gözlerini yummuştur.

2. ÂŞIK CİNASÎ'NİN ŞİİRLERİNDE ARDAHAN

Her insan doğduğu, büyüdüğü yeri sever. Fakat Âşık Cinasî'nin doğup büyüdüğü yerlere karşı sevgisi bir başkadır. O, Ardahan ve çevresine ait doğal güzellikleri, kahramanlıkları, kültürel özellikleri şiirlerine konu eder.

Ülke açısından stratejik önemi olan serhat şehri Ardahan'ın tarihî kimliğini "Ardahan" adlı şiirinde şöyle dile getirir:

*“Türklük ırmağının kaynağı sensin,
Tarihten çağlayıp gelen Ardahan.
Vatanın kilidi, kalkanı sensin,
Hudutta yerini alan Ardahan.*

*Kırk yıl boyu içten içe yanarken,
Dil kurudu özgürlüğü anarken,
Başımızda türlü bayrak dönerken,
Bir bayrak uğruna ölen Ardahan.*

*Seherde zulmeti boğduğun yeter,
Yadları yurdumdan kovduğun yeter,
Her sabah ülkeme doğduğun yeter,
Cihana ışığı salan Ardahan.*

*Ecdadın yoludur mübarek yolun,
Şehitler harmanı sağ ile solun,
Sulu çeliktendir bükülmez kolun,
İman nuru ile dolan Ardahan.*

*Yurdumun çiçeği kaymağı sende,
Sevginin barışın sancağı sende,
Ecdadın al kanı, bayrağı sende,
Sensiz her güzellik yalan Ardahan.” (Kolukısa, 2016: 188)*

Cinasî “Canım Ardahan” adlı şiirinde ise buralara olan hasretini, çetin geçen kışını, bir serhat şehri olduğunu, sularının zezem, balının şifa kaynağı olduğunu, öldükten sonra buraya gömülme arzusunun şöyle ifade eder:

“Çıkmış yücelerde seyran edersin,
Hasretin gönülde ah-u zâr olur.
Cihanı kendine hayran edersin,
Sevenler yurduna bergüzar⁸ olur.

Dumanlı başında kartallar döner,
Soğuk göllerine turnalar iner,
Çektiğin hasretlik ovaya siner,
Her yamaç sevdalı bir diyâr olur.

Kış gelir giyersin beyaz gelinlik,
Meclislerde olur nice yârenlik,
Gün döner de ancak gelir serinlik,
Ağustos ayında nevbahar olur.

Ellerin nasırlı, cemalin aktır,
Toprak kara, lâkin yine de paktır,
Her sabahın yurda doğan şafaktır,
Geceler ufkunda bir nehar olur.

Suların zemzemdir, balın şifadır,
Gel gör ki ayrılık yaman cefadır,
Sonunda gelirse ahde vefadır,
Üç arşın toprağın belki yâr olur.” (Kolukısa, 2016: 189)

Âşık Cinasî’de Hanak sevgisi ise daha başkadır. Dünyaya gözünü açtığı Ardahan’ın bu küçük ilçesinin dağını taşını, havasını suyunu, yaylasını ovasını, kışını baharını, tozunu toprağını ve her türlü çilesini şiirlerinde işler, destanlaştırır. İlkokuldan sonra yatılı okula gitmesi onun için ilk gurbet yıllarıdır. Çocuk ruhu; köyünün, evinin, komşularının, arkadaşlarının hasreti ile adeta dağlanmış. Ülke, onun için belki de Hanak’tan ibarettir. Cinasî “Hanak Destanı” adlı uzunca şiirinde özelde Hanak ama genelde doğu bölgesinin sıkıntılarını anlatır. Kışı uzun ve çetin geçen bölgenin tarımda, hayvancılıkta yaşadıkları problemleri bir bir sıralar, ekonomik darboğazdan kurtulmanın yolu olarak bölgeye yatırım yapılması gerektiğini belirtir:

⁸ bergüzar: Hediye, hatıra.

*“Elmastañ bir kalem alsam elime,
Daldırsam ballara seni anlatsam.
Dayansa yüreğim, yetse kelime,
Âleme, ellere seni anlatsam.*

*İki ay yazın var tozunan geçer,
Kışların yıl olur buzunan geçer,
Gelen her bir âşık nazınan geçer,
Dokunsam tellere seni anlatsam.*

*Ürün olmayınca pazar kurulmaz,
Sekiz ay boyunca hâlin sorulmaz,
Gurbete gidenin döneni olmaz,
Vefasız yollara seni anlatsam.*

*Kurumuş ekinler sararmış solmuş,
Yıkılmış binalar, virâne olmuş,
Yaralı yüreğın ahınan dolmuş,
Girersin hâllere seni anlatsam.*

*Bu nasıl tufandır her sene hasar,
Ya kırağı yakar, ya fare keser,
Ya bir dolu vurur ya da sel basar,
Fırat'a, Nil'lere seni anlatsam.*

*Urun Meşesi'ne bir bulut çöker,
Harmanı olanın belini büker,
Üstünden yağar da altından söker,
Binsem de sallara seni anlatsam.*

*Garibin hâlini görenler şaşar,
Bir iplik çekilse, bin yama düşer,
Tezeğın masrafı kömürü aşar,
Savrulan küllere seni anlatsam.*

Gündönümü oldu bahar gelmiyor,
Yoksulun hâlinden kimse bilmiyor,
Her bir yana mektup yazsam olmuyor,
Düşersin dillere seni anlatsam.

Ne ormanın kaldı, ne de bir çalın,
Arular da küstü yapmıyor balın,
Çıkar mı bahara beş on baş malın,
Baksam da fallara seni anlatsam.

Bir tek fabrikayla bir baraj olsa,
Senin de bir sene ambarın dolsa,
İsterse kâinat sararıp solsa,
Dönersin güllere seni anlatsam." (Kolukısa, 2016: 266)

"Kurban Olurum" adlı şiirinde ise Cinası'nın Hanak'a olan sevgisinin aşk seviyesinde olduğunu görüyoruz:

"Dedi: Gitme, Hanak soğuk donarsın,
Dedim: Bu aşk sende olsa yanarsın,
Dedi: Sunam gelsen nerye konarsın,
Dedim: Göllerine kurban olurum." (Kolukısa, 2018, 185)

Çocukluğu, gençliği kış mevsiminin çok uzun sürdüğü Ardahan'da geçen Cinası'yi baharın gelişi sevindirir. "Bahar Gelsin de Gör" adlı şiirinde baharın gelmesini dört gözle bekler:

"Bahar gelir karlar erir,
Ağaçlara sular yürür,
Türlü türlü meyve verir,
Dala bahar gelsin de gör.

Üzerinden turna geçer,
Sularından ceylan içer,
Dört yanında nergis açar,
Göle bahar gelsin de gör." (Kolukısa, 2016: 152)

Bahar mevsimi geldiğinde de tabiatın gelin gibi süslenmesi âşığı coşturur, doğanın yeşil örtüsü çimeni, onun üstünde oynayan kuzuları, gün boyu çiçek çiçek gezen arıları köyüne olan özlemini depreştirir. “Bahar Gelende” adlı şiirinde bunu şu şekilde dile getirir:

*“Çiçekler açınca her bir ağaçta,
Kuzular oynasır karşı yamaçta,
Tabip de ordadır, bin bir ilaç da
Özlerim köyümü bahar gelende.*

*Baharla boy verir kınalı taşlar,
Kayanın gözünden süzülür yaşlar,
Benim de o zaman efkârım başlar,
Özlerim köyümü bahar gelende.*

*Sanarsın her yere melekler iner,
Çimene çiçeğe misk amber siner,
Göçmen kuşlar bile yurduna döner,
Özlerim köyümü bahar gelende.*

*Çimenler üstünde oynar kuzular,
Arılar gün boyu gezer vızılar,
Yaylalar çıkanda yürek sızılar,
Özlerim köyümü bahar gelende.*

*Yeşilden kaftanı, yeşil duvağı,
Yüz sürer koklarım taşı, toprağı,
Öperim ağaçtan düşen yaprağı,
Özlerim köyümü bahar gelende.” (Kolukısa, 2016:)*

Yaylaya çıkım zamanı dünyaya gelen, gözünü açtığında yeşilliği gören, annesinden duyduğu ninnilerden sonra ilk duyduğu ses koyun, kuzu, kuş, su, rüzgâr sesi olan Cinasî, çocukluğundan beri tabiatla iç içe yaşamıştır. Ondaki tabiat sevgisi çok yüksektir. Hemen her şiirinde tabiatın bir unsuruna rastlamak mümkündür. Âşık Cinasî tabiatın en güzel köşelerinden yaylalara da şiirlerinde oldukça fazla yer verir. Hanak'ta bahar mevsimleri geldiğinde ailesiyle birlikte yaylaya çıkan âşık, otuyla çiçeğiyle, deresiyle

tepesiyle, koyunuyla kuzusuyla haşır neşir olduğu, ayak basmadık yer bırakmadığı, soğuk sularını içtiği yaylaları enine boyuna işler. "Bizim Yaylalar" adlı şiirinde bu yaylaları şöyle tasvir ediyor:

*"Binanın üstüne örter tomruğu,
Kayın kabuğundan yapar oluşu,
Bir isli tencere var ile yoğu,
Böyledir daveti gel'i yaylanın.*

*Beş metre karedir köşe bucağı,
Ocağın başında kabı kacağı,
Karlari eritmez yazın sıcağı,
Bir hasır bir kilim çulu yaylanın.*

*Yağmurlar indi mi hiç ara vermez,
Yıldırım insana bir çare vermez,
Bir de pus çöktü mü göz gözü görmez,
Kurda kuşa gider malı yaylanın.*

*Yatağı topraktır, yastığı taştan,
Yoksulun kaderi karadır baştan,
Göz yanar da uyku girmez telâştan,
Teprenmez⁹ telengi¹⁰ teli yaylanın.*

*Ne ahırı vardır ne de mereği¹¹,
Kayadan yaparlar kontu direği,
Yine de dağlara denktir yüreği,
Selvice boy verir gülü yaylanın."* (Kolukısa, 2016: 218)

Cinasî birçok şiirinde Türk milletinin gelenek ve göreneklerine vurgu yapar. Hemen her gün evlerinde misafir ağırlayan bir ailede büyüyen âşık için misafirin anlamı çok büyüktür. "Bey Olmaz" adlı şiirinde Türk geleneğinde önemli yeri olan misafir kabul etmenin ve onu ağırlamanın görgü gerektirdiğine dikkat çeker, bey olmanın yolunun cömertlikten geçtiğini söyler:

⁹ tepren-: Yerinden oynamak, kımıldamak.

¹⁰ telenk: Kuş, tavuk vb. hayvanların kanatları.

¹¹ merak: Samanlık, odunluk, hayvan yemi deposu.

*“Atadan görmeyen sofraya kuramaz,
Güler yüz gösterip yola vuramaz,
Kapalı kurnadan bir bardak dolmaz,
Bey malına kıymadıkça bey olmaz.”* (Kolukısa, 2016: 191)

Halkın arı duru dilini en güzel yansıtanlar halkın sinelerinden çıkan âşıklarımızdır. “Her kişi dili miktarıncadır.” diyen Âşık Cinasî dile büyük önem verir. Şairin, dili bütün incelikleri ile bilmesi gerektiğine inanır. Şiirlerinde dili kusursuz denebilecek şekilde kullanır.

Türkçe ağız çeşitliliği bakımından oldukça zengin bir dildir. Âşık Cinasî doğup büyüdüğü bu yörenin (Ardahan/Hanak) mahallî ağzıyla da başarılı şiirler söylemiştir. Bunun güzel bir örneği olan “Özledim” redifli şiirinde “haros, zoğ, punğar, enduğum, kırık, yanbeki, ola, cılğa, kotan, herg, hakoz, heneke, cimpo, ...” gibi birçok kelimeye yer verir:

*“Harosta tırpana değen taşları,
Dönüp çevirdiğim kol'u özledim.
Çayırda zoğ¹² boyu giden kuşları,
Punğara¹³ enduğum yolu özledim.*

*Özledim kazları çağrağı¹⁴ çimi,
Dölgahta mantarı meşede çami,
Ahorda herzal¹⁵ harmanda gem'i,
Koyunu kuzuyu mali özledim.*

*Gün dönende yaylalara giderdim,
Bir fetirle¹⁶ günü akşam ederdim,
Kırık¹⁷ taya biner kuzu güderdim,
Kıdığın¹⁸ boynunda zili özledim.*

¹² zoğ: Biçildiği yerde sıralı hâlde duran ot, ekin.

¹³ punğar: Pınar.

¹⁴ çağrak: Akarsuyun çakıllı yeri.

¹⁵ herzal: Taş, toprak, gübre vb. şeyleri taşımaya yarayan dört kollu ve iki kişinin taşıdığı bir çeşit araç, teskere.

¹⁶ fetir: Mayasız hamurdan sacda pişirilen ince ekmek.

¹⁷ kırık: At, eşek yavrusu, sığa.

¹⁸ kıdik: Keçi yavrusu.

Kaftancıya çıkar verirdim mola,
Danalar kaçardı yanbegi¹⁹ yola,
Anam yalvarırdı hele kalk ola,
“Can” diye başlayan dili özledim.

Futbol oyniyende kale taşandı,
Oyuna girenler farklı yaşandı,
Sanki saha ipek, top kumaştandı,
“Sayılmaz” denilen goli özledim.

Toprağın kokusu harmanın tozu,
Cılğayı²⁰, kotanı²¹, hergi²², hakoza²³,
İkinci vaktında öten horozu,
Çöplükte ahpunu küli özledim.

Karne tatilini iple çekerdim,
Sarı henekeye²⁴ kurşun dökerdim,
Bir dolamlık kadar kazıl²⁵ sökerdim,
Çaydaki cimpoyu²⁶ göli özledim.

Yaban güllerine saksı yarar mı?
Gurbette öleni kimse sorar mı?
Vatandan ayrılan devran sürer mi?
Hasret geçen otuz yılı özledim.
Zehir zannettiğim balı özledim.” (Kolukısa, 2016: 228)

Mahallî ağızla yazdığı “Şegirt Diyem” adlı bir diğer şiirinin ana kafiye-
lerinin bile tamamı mahallî ağza ait kelimelerdir:

¹⁹ yanbegi: Yamacın enine (yol, gidiş için); ana yoldan sapan yan yol.

²⁰ cılğa: Küçük pulluk.

²¹ kotan: Pulluk, büyük saban.

²² herk: Bir yıl dinlendirilmiş tarlayı tohum atmadan derince sürme işi.

²³ hakoza: Sabanın tarlada bıraktığı iz.

²⁴ heneke: Eneke, aşık oyununda aşıkları vurmak için kullanılan büyük aşık.

²⁵ kazıl: Kıldan bükülmüş, çuval dikmekte kullanılan ip, sicim.

²⁶ cimpo: Kirli, gübrelî küçük su birikintisi.

“Söz söyle sıra gelanda,
Ceht göster dara gelanda,
Kaytarma zora gelanda,
Yegin ol ki şegirt²⁷ diyem.

Cenkelek'in ayağından,
Fayatlı'nın kırağından,
Pus çökanda²⁸ Cin dağından,
Adam isan segirt²⁹ diyem.

Âşık yaylanın hayranı,
Takip edar her seyranı,
Gena³⁰ sattuğ boz ayranı,
Yağı yoh ki yoğurt diyem.

Değişen yok heçbir çağda,
Boş dolaşur solda sağda,
İtler boğmuş sanki dağda,
Avurdunda şoğurt³¹ diyem.

Senin aklın geçan yazdan,
Bahsetmişsin al kirazdan,
Bir tek kanat çek da kazdan,
Yap düdügi çığırt³² diyem.

Saat beşa çeyrek kala,
Bitmedi mi sozun hâlâ,
Al peyniri düzul yola,
Maranları³³ bogurt³⁴ diyem.” (Kolukısa, 2016: 177)

²⁷ şegirt: Şakirt, öğrenci.

²⁸ çökanda: Çöktüğü zaman.

²⁹ segirt-: Aniden koşmak.

³⁰ gena: Yine.

³¹ şoğurt: Salya.

³² çığırt-: Çağırtmak, bağtırtmak.

³³ maran: Araba, kağını tekerleği.

³⁴ bogurt-: Böğürtmek.

Cinasî, “Vefasız” adlı şiirinde ise “çulun sırtına yapışsın, leşini kuzgunlar bulsun, lanet haltası boğazına geçsin, canına kurdeşen düşsün, it teknesi” gibi yöresel Argo kelime ve deyimleri kullanmıştır. Şiirin bir dördlüğü şöyledir:

*“İt teknesi oldu gümüş bal tası,
Boğazına geçsin la’net haltası³⁵,
Seni de budasın Hakk’ın baltası,
Kalkmasın kanadın kolun vefasız.”* (Kolukısa, 2016: 253)

Cinasî, dilin sunduğu her türlü fırsattan yararlanmıştı. Yeri gelir dua, yeri gelir beddua eder; bazen över, bazen yerer.

Kaz denilince akla gelen ilk yer Ardahan olur. Kars’la birlikte bu yöreyle özdeşleşen “kaz” ı anlattığı “Kaz Sofrası” başlıklı şiirinde ise ince zekâ gerek-tiren güzel bir latife örneği sergiler:

*“Söz açıldı yine Kars diyarından,
Paşa sofrasının kehribarından,
Göz attım tepsiye bir kenarından,
Çoktan uçup gitmiş yarısı kazın.*

*Kalan kazlar ile varın kışlayın,
Kış gelmeden hazırlığa başlayın,
İster tandır yapın, ister haşlayın,
Pastırmadan hoştur kurusu kazın.*

*Bakın elimdedir pelit odunu,
Şimdi anlarsınız kazın tadını,
Haydi paylaştınız kanat budunu,
Ya nerde ötesi berisi kazın.*

*Toplanın başına soğuk tandırın,
İki kelâm ile yakıp yandırın,
Bir kaz ile gidin çocuk kandırın,
Patent mi istiyor serisi kazın.*

*Cinasî’yim otuz yıldır yanarım,
Düşer kalkar kör feleği kınarım,
Ben dostları sofralarda sınarım,
Toplandı mı akşam parası kazın.”* (Kolukısa, 2016: 263)

³⁵ halta: Tasma.

“Sizde Ne Derler” adını taşıyan bir şiirinde de Cinasî yine Ardahan yöresinde kullanılan kelimelere dikkat çeker. Her dörtlükte bir kelimeyi ele alır ve adeta açıklamasını yapar:

*“Ağzında gem yoktur belinde kemer,
Körpedir sırtına vurulmaz semer,
Kısağın peşinde taze süt emer,
Bizde kurik³⁶ derler sizde ne derler.*

*Kendisi yeşildir, yaprağı nane,
Mevsimi gelirse olur şahane,
Tilki yetişemez bulur bahane,
Bizde koruk derler sizde ne derler.*

*Bazı bostanlarda bulunmaz kuyu,
Bakmazsan kesilir mahsulün soyu,
Bir baştan bir başa verirler suyu,
Bizde harik³⁷ derler sizde ne derler.*

*Her nesne zahirde oluyor teftiş,
Sultan çula göre veriyor bahşiş,
Başında ak kefen taşırsa derviş,
Bizde sarık derler sizde ne derler.*

*Elbet vardır her bir köyün ibişi,
Başında saç yoktur, ağzında dişi,
Hem yaşlı, hem cahil olursa kişi,
Bizde moruk derler sizde ne derler.” (Kolukısa, 2016: 247)*

Âşık Cinasî annesine hitaben mektup tarzında yazdığı “Gül Gönder Ana” adlı şiirinde Ardahan ve çevresinde yetişen meyve-sebzeleri, yemiş yiyecekleri konu eder. Bunların, bu yörede kullanılan biçimlerine şiirde yer verir. Âşığın şiirde bunları nasıl işlediğine kulak verelim:

³⁶ kurik: At, eşek yavrusu, sığa.

³⁷ harik: Su yolu, ark.

*“Berfi yaylanın döşünden,
Suyu pöhrengin³⁸ başından,
Biraz da kesme aşından,
Böl gönder ana böl gönder.*

*Kara hurma al çarşıdan,
Çigelek³⁹ topla karşıdan,
Birkaç fetir⁴⁰ de komşudan,
Bul gönder ana bul gönder.*

*Balık harklara⁴¹ girende,
Millet herklere⁴² sürende,
Arılar oğul verende,
Bal gönder ana bal gönder.*

*Joloyu⁴³ meşeden topla,
Paketi naylonla kapla,
Hançarı⁴⁴ tuluğa sapla,
Bol gönder ana bol gönder.*

*Geçirmeden ilkbaharı,
Çayırdan topla pancarı,
Ucundan kopart cincarı⁴⁵ ,
Yol gönder ana yol gönder.*

*Yaz gelip yayla çıkanda,
Sıcak, döşleri yakanda,
Kızlar kakuca takanda,
Gül gönder ana gül gönder.*

³⁸ pöhreng: Yeraltında kapalı suyolu, künk. Su oluğu.

³⁹ çigelek: Çilek.

⁴⁰ fetir: Saçta pişirilen mayasız yufka ekmeği, bazlama.

⁴¹ hark: Bahçeleri ve çayırları sulamak için açılmış ince su yolu.

⁴² herk: Bir yıl dinlendirilmiş tarlayı tohum atmadan derince sürme işi.

⁴³ jolo: Ahududu, böğürtlene benzeyen yabanî bir meyve.

⁴⁴ hançar: Hançer.

⁴⁵ cincar: Isırgan otu.

*Kaftancı'dan topla medük⁴⁶,
Cenkelek'ten al bir kıdık⁴⁷,
Bir kolop⁴⁸ da sıcak hedik,
Ful gönder ana ful gönder.*

*Gözümnden gitmez ateşi,
Biraz gevrek, biraz bişi⁴⁹,
Size kalsın kazın döşü,
Kol gönder ana kol gönder.*

*Süzme yoğurt vedre⁵⁰ ile,
Yemlik gönder şedre⁵¹ ile,
Ben değişmem pudra ile,
Kül gönder ana kül gönder.” (Kolukısa, 2016: 167)*

Âşık Cinasî işi icabı bedenen İzmir, Sakarya, İstanbul'da yaşasa da ruhen doğduğu topraklarda Ardahan'da, Hanak'ta gezmektedir. “Bana Ne” adlı biraz sitem karışık özlem dolu şiiri bunun göstergelerinden biri olarak dikkat çeker. Gurbette memleketin bütün güzelliklerini; ıslık çaldığı dağları, koyun kuzu güttüğü yaylaları, tırpanla ot biçtiği tarlayı, bağdaş kurup oturduğu bahçeyi, oynadığı oyunları hayalinde yeniden yaşar, çoşan âşık gönlüyle bunları söze döker:

*“Ben ki gurbet elde hasret çekerim,
Kaz etinden, sıcak aştan bana ne?
Camı açsam kör duvara bakarım,
Mavi gökten, yeşil döşten bana ne?*

*Aylar geçer ıslık sesi duyamam,
Çiçek bulsam dokunmaya kıyamam,
Topaç çeviremem kızak kayamam,
Zemheriden karakiştan bana ne?*

⁴⁶ medük (medik): Çayırarda yetişen lezzetli bir toprakaltı yumrusu.

⁴⁷ kıdık: Keçi yavrusu.

⁴⁸ kolop: Tahtadan yapılmış silindirik bir kap.

⁴⁹ bişi: Çörek. Bol yağda kızartılmış ekmek türü.

⁵⁰ vedre: Kova.

⁵¹ şedre: İri gözlü kalbur.

Yıllar geçer yaylasına gidemem,
Yamacında koyun kuzu güdemem,
N'idem zemzemini ben ki tadamam,
Kaftancı'dan, Bozyokuş'tan bana ne?

O ki giderim de bir hafta durmam,
Masatı kapıp da tırpana vurmam,
O ki ben üstünde bağdadı kurmam,
Topdoruk'tan, Karataş'tan bana ne?

Vaktim geçti kime töhmet eyleyim,
Tabip yok ki bir derdimi söyleyim,
Güzel varmış güzel yokmuş neyleyim,
Selvi boydan, kalem kaştan bana ne?

Cinasî'yim dert depreşti çağladım,
Türkü yaktım, sözü söze bağladım,
Altmış sene تنها buldum ağladım,
Devran sürmüş gönlü hoştan bana ne?" (Kolukısa, 2018, 231)

Atlas dergisinde "Gizli Bahçe Posof" başlığı altında Posof, "Anadolu'nun en kuzeydoğu köşesinde, Yalnızçam Dağları'nda saklı Ardahan'ın Posof'u. Kafkas arılarının beyaz balı, huş ormanları, doğa koruma projeleriyle gururlanan ilçe..." (Atlas Dergisi, 2006) diye anlatılmaktadır. Âşık Cinasî de "Ben Posof'a" adlı şiirinde Ardahan'ın bu şirin ilçesini işlemiş, Gürcistan'a sınır olan ve "Türkgözü" sınır kapısının da bulunduğu ilçenin tanıtılıp sevdirilmesi gerektiğini, Posof'un ülkenin kuzeydoğusunu zırh gibi çevrelediğini mısra mısra şöyle dile getirir:

"Anlatmasan nerden bilsin,
Sevdirmesen nasıl gelsin,
Bir büşürüm umut olsun,
El uzat ki sen Posof'a.

Sakın olma cüre cüre,
Toprağa can vere vere,
Göğsünü de gere gere,
Ardahan'dan in Posof'a.

*Seyranda gençler yığilsın,
Kısraklardan süt sağilsın,
Puslar, bulutlar dağılsın,
Yine doğsun gün Posof'a.*

*Boş verelim anketleri,
Boşunadır gayretleri,
Kim durdurur yiğitleri
Biri bedel bin Posof'a.*

*Herkes dönecek özüne,
Cilvana'ya Türkgözü'ne.
Âşıkların bak sözüne
Yakışıyor şan Posof'a.*

*Görmediysen gördüğümü,
"Vatan"a zırlı ördüğümü,
Çözmediysen kör düğümü,
Kal gurbette yan Posof'a.*

*Çok dolaştım diyar diyar,
Güzel kadar çirkin de var,
Siz sormadan ettim ikrar,
Kurban olem ben Posof'a." (Kolukısa, 2016: 184)*

1992 yılına kadar Kars'ın bir ilçesi olan Ardahan'ı Kars'tan siyasi bir sınırla ayırsak da halkını ve bunların kültürünü birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Cinasî Ardahanlı olmakla birlikte Kars'ı da vatanı gibi görür, burayı şiirlerinde konu eder. "Gülü Kars'ımın" adlı şiirinde Kars'ın kışını yazını, şehidini velisini, havasını suyunu, balını kaşarını, gazi kalesini ele alır. Ayrıca ülkede yaşayan birçok etnik kimliğe işaret ederek bunların varlığını devam ettirmesinin yolu olarak da vatanı gösterir:

“Güzeller geçirir yaylada yazı,
Altı ay kadardır yılı Kars'ımın.
Çeliğe su verir kışın ayazı,
Meneviştir sağı solu Kars'ımın.

Şenlik'le Zülâlî düşer yâdına,
Destanlar yazılır tarih adına,
Sözsüz de varılır sözün tadına,
Bir mızrap bir sazdır dili Kars'ımın.

Pehlivan hisseyi pîrinden kopar,
Erler meydanında kıyamet kopar,
Her düşen yiğide bir anıt yapar,
Dört yanı şehitle veli Kars'ımın.

Çalışıp kazanmak böyledir huyu,
Teheccüt vaktinde böler uykuyu,
Zemzeme bedeldir bir damla suyu,
Dağlara dayanmış dalı Kars'ımın.

Çoluğu çocuğu hepsi bir arı,
Zorluğu yenmektir gerçek başarı,
Bin türlü çiçekten yapar kaşarı,
Bin derde devadır balı Kars'ımın.

Kurt kuş düşer sabah rızık derdine,
Akşam olur hepsi döner yurduna,
Tek tapudur Acem, Yerli, Kürdüne,
Türkistan'a çıkar yolu Kars'ımın.

Gâzidir Kal'ası; yıldızdır, aydır,
Serhat boylarında kurulu yaydır,
Mecazî sevgiler onda detaydır,
Kutsaldır beyazı alı Kars'ımın.” (Kolukısa, 2016: 220)

Sarıkamuş'ın Türk milletinin her ferdinin gönlünde ayrı bir yeri vardır. Doksan bin şehidimizi bağrında saklayan bu şehir Cinası'nın âşık yüreğini de derinden etkilemiştir. TRT Koro Şefi Tekin Büyükkaya tarafından bestelenen, TRT Sanatçısı Ayhan Bağcı tarafından seslendirilen, TRT arşivine giren "Sarıkamuş" adlı şirinde karlara yenik düşen, kefeni ve mezarı beyaz karlar olan, vatan için canlarından geçen binlerce şehidimizi anmaktadır. Gönül telimizi titreten o acı soğuşu, o soğuk sızıyı şöyle ifade eder:

*"Soğanlıda güller biter,
Reyhan olur Sarıkamuş.
Kucağında şehit yatar,
Destan olur Sarıkamuş.*

*Tazelendi yaram yine,
Bilmem hangi sızım dine,
Göğ biçilmiş doksan bine,
Harman olur Sarıkamuş.*

*Kefen beyaz kabir beyaz,
Şah damara girmiş ayaz,
Arşa çıkar her bir niyaz,
Cihan olur Sarıkamuş.*

*Kıyam etmiş tüm yatırlar,
"Doksanüçü" kim hatırlar,
Çekilen de kör satırlar,
Meydan olur Sarıkamuş.*

*Analar durdu ağıda,
Yürekleri kim soğuda,
Urbasız yatan yiğide,
Yorgan olur Sarıkamuş.*

*Sevgi eker sevda biçer,
Her aşkını gülden seçer,
Vatan için candan geçer,
Kurban olur Sarıkamuş." (Kolukısa, 2016: 152)*

SONUÇ

Türklerin ilk edebiyatı olan ozan-baksı edebiyat geleneğinin İslâmiyet ve Osmanlı kültürü altında ulaştığı klasik bir terkihi olan âşık tarzı şiir geleneğinin günümüzde biraz kabuk değiştirdiği görülmektedir. Her şeye rağmen milli edebiyat geleneğine dayalı âşık edebiyatı bugün de yaşamaya ve yaratmaya devam etmektedir (Günay, 1992: 155).

Âşıklar halka en yakın kişilerdir. Bu yakınlıktan dolayı onların sıkıntı-larını, sevinçleri çok iyi bilirler. Halkın engin duygu ve düşüncelerini, hayat tarzlarını şiirlerine konu etmişler, sazlarıyla dillendirmişler, türkü edip söylemişlerdir. Bu davranışlarıyla halkın gören gözü, konuşan dili, düşünen beyni olma gibi mühim bir vazifeyi yüklenen âşıklar yüzyıllardır milli kültürün âdeta hamiliğini yaparak bunları nesilden nesile aktarmışlar, günümüze kadar taşımışlardır.

Yüzyıllardır âşıklık geleneğinin en verimli muhitlerinden biri hiç kuşkusuz Ardahan'dır. Bu muhitte, 1877-1878 Türk-Rus savaşı üzerine "Can sağ iken yurt vermeniz düşmana" diyen gür sesli Âşık Şenlik başta olmak üzere Posoflu Fakirî (Âşık Üzeyir Usta), Posoflu Âşık Zülalî, Âşık Sabit Müdamî, Âşık Sabri Şimşekoğlu, Hanaklı Âşık Mazlumî, Dereköylü Âşık Veli Yayıcı, Âşık Hüseyin Tellioglu, Âşık Şeref Taşlıoava, Âşık İlyas Kaya, Âşık Bayram Denizoglu, Âşık Yener Yılmazoglu, Âşık Yılmaz Şenlikoğlu, Âşık İsrail Uzunkaya, Âşık Dursun Durdağı gibi onlarca âşık yetişmiş, çalıp söylemiş ve bu geleneği yaşatıp günümüze kadar getirmiştir.

Ardahan'da günümüzde de âşıklık geleneği devam etmektedir. Onlarca âşık Türk milletinin bu kadim geleneğini her türlü zorluğa rağmen sürdürmektedir. Kırk yıllık Rus esaretini yaşayan, Gürcülerin, Ermenilerin saldırılarına uğrayan, zorlu tabiat şartlarıyla mücadele eden, serhat şehri Ardahan halkı âşık ruhlu insanlardır. Bu insanlar tarafından her yıl Ardahan merkez başta olmak üzere Çıldır, Posof ve Göle'de birçok âşıklar şöleni ve etkinliği düzenlenmekte, düğün ve derneklerde âşıklara başköşede yer verilmektedir.

Âşıklık geleneğinin böyle canlı bir şekilde devam ettirildiği Kars-Ardahan âşık muhitinde yetişen, âşık tarzı şiir geleneğinin devamcılarında olan Âşık Cinasî, küçük yaşlardan itibaren bu geleneğin güçlü temsilcilerini dinleme fırsatı yakalamış, ilhamını onlardan almış, dile hâkimiyeti üst seviyede, sanat seviyesi yüksek bir âşıktır. O, geleneksel âşıklardan bazı özellikleriyle ayrılrsa da âşık tarzı şiirin hemen her türünde örnekler vermiş, hece vezniyle şiirler yazmış, kafiye kullanmada özellikle cinaslı kafiye oldukça başarılı olmuş bir âşık olarak dikkati çekmektedir.

Cinasî doğup büyüdüğü ve gelişimini tamamladığı Ardahan ve çevresinin coğrafi özelliklerini, tabiat güzelliklerini, kahramanlıklarını, kültürel özelliklerini, bu yörenin yerel diline ait unsurlarını, bölgenin ve ülkenin siyasi ve sosyal meselelerini şiirlerine konu etmiştir.

KAYNAKÇA

- Kafkasyalı, Ali (2009). İran Türk Âşıkları ve Millî Kimlik, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Köprülü, Mehmet Fuat (2004). Saz Şairleri I-V, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul (2007). Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul, İstanbul: 3F Yayınları.
- Günay, Umay (1992). Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kolukısa, Hamza (2016). Âşık Cinasî Hayatı- Sanatı - Şiirleri, İstanbul, Pamiray Yayınları.
- Atlas Dergisi, (2006). <http://www.atlasdergisi.com/arsiv/dergiler/atlas/2006/161> adresinden erişildi.

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -I-

SOSYO-POLİTİK, KÜLTÜREL VE İKTİSADİ BAĞLAMDA
DEĞERLER, POTANSİYELLER VE YAKLAŞIMLAR

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -I-

SOSYO-POLİTİK, KÜLTÜREL VE İKTİSADİ BAĞLAMDA
DEĞERLER, POTANSİYELLER VE YAKLAŞIMLAR

Ahmet Kutsi Tecer'in, Anadolu'nun henüz keşfedilmemiş değerlerini hatırlatan o meşhur şiirine atıfla, '*orda bir yer var uzakta...*' demekten kendimizi alıkoyamıyoruz, konu Ardahan olunca... Coğrafi uzaklığının da beraberinde getirdiği, görece bir yalıtılmışlık içerisinde olan Ardahan ili ile ilgili pek az akademik çalışma vardır. Bu bakımdan, nice değer ve potansiyelleri henüz tam anlamıyla keşfedilmemiş ve kayda geçirilmemiş olan Ardahan'la ilgili yapılacak her türlü bilimsel çalışma, büyük önem taşımaktadır.

Bu bağlamda kitabın hazırlanmasındaki temel amacımız; Ardahan'ın kronik sorunlarının yakından incelenmesinin yanı sıra, ilin hâlen bakir sayılabilecek pek çok değerleri, varlıkları ve potansiyelleriyle ilgili geniş ve ayrıntılı bir bilimsel envanter oluşturabilmektir. Nitekim Ardahan, taşıdığı kadim birikimi ve gücüyle, ayrıca ekonomik, sosyal ve kültürel alandaki zenginlikleriyle, ülkemizin kalkınmış mekânlarından biri olmaya muktedir; geçmişten günümüze özü her daim gür, güzide bir Anadolu toprağıdır.

Ardahan siyaseti, tarih ve arkeolojisi, edebiyat ve kültürü, sosyo-ekonomisi, hayvancılığı ve arıcılığını konu alan ve değerlendiren 21 bilimsel makaleden oluşan bu kitap, bir şehir monografisidir. Ancak Ardahan ili, tarihi, yer altı ve yerüstü pek çok zenginlikleri ile tek bir kitapta, bütünüyle tüketilemeyecek ölçüde, geniş bir değer spektrumuna sahip olduğundan, "Ardahan Değerlemeleri I", serimizin ilk kitabıdır.

Yerel yöneticilerden, siyasal aktörlere, akademisyenlerden bürokratlara kadar çok farklı kesimlerin ilgisini çekebileceğine inandığımız bu kitabın, disiplinlerarası niteliği ile Ardahan'la ilgili önemli bir boşluğu dolduracağını düşünüyoruz.

NOBELBİLİMSELESERLER

NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD ŞTİ.
Markasıdır.

Rasimpaşa Mah. Rıhtım Cad. Nemlizade Sok. Güleryüz Apt.
No:9 Daire:3 Kadıköy / İSTANBUL Tel-Faks: +90 216 418 20 10
nobel@nobelyayin.com|okuyucu@nobelyayin.com

www.nobelyayin.com

nobelyayin | nobelkitap | nobelcocuk | nobelyasam | nobelcocukyayin

9 786052 149928

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ

-|-

Sosyo-Politik, Kültürel ve İktisadi Bağlamda Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar

---

Editör

Doç. Dr. İhsan Kurtbaşı

Yazarlar

Doç. Dr. İhsan Kurtbaşı
Adem Keser
Dr. Öğr. Üyesi Ali Haydar Soysüren
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Uyanıker
Emre Gezer
Dr. Öğr. Üyesi Sami Patacı
Dr. Öğr. Üyesi Özlem Oral Patacı
Dr. Öğr. Üyesi Hamza Kolukısa
Prof. Dr. Şüreddin Memmedli
Dr. Öğr. Üyesi İkrâm Çınar
Prof. Dr. Adem Üzümcü
Arş. Gör. Tarık Duran
Arş. Gör. Ramazan Taşçı
Prof. Dr. Ali Çımat
Dr. Öğr. Üyesi Güven Gürkan İnan
Dr. Öğr. Üyesi Arzu Kılıç
Prof. Dr. Berrin Filizöz
Arş. Gör. Dr. Mehmet Gür

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Bilen
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Topcuoğlu
Dr. Öğr. Üyesi Kutay Üstün
Dr. Öğr. Üyesi Özlem Eştürk
Doç. Dr. Seymur Ağazade
Dr. Öğr. Üyesi Ertan Doğan
Arş. Gör. Ömer Atalay
Doç. Dr. Ötügen Senger
Öğr. Gör. Kemal Yazıcı
Doç. Dr. Aziz Gül
Doç. Dr. Mahir Murat Cengiz
Prof. Dr. Ahmet Güler
Dr. Selim Bıyık
Zir. Müh. Gökhan Kavak
Yük. Müh. Abdurrahman Aydın
Arş. Gör. Emre Uğurlutepe
Prof. Dr. Osman Kaftanoğlu

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -I- Sosyo-Politik, Kültürel ve İktisadi Bağlamda Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar

Editör: Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

Bilimsel Eserler No. : 193
ISBN : 978-605-2149-92-8
Basım Sayısı : 1. Basım, Mart 2019

© Copyright 2019, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. 'NOBEL BİLİMSEL ESERLER' Bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni : Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Redaksiyon : Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Sayfa Tasarım : Leyla Kurt -leyla@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım : Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt : Atalay Matbaacılık / Sertifika No.: 15689-
Büyük Sanayi 1 Cad. Elif Sok. No.:7/236-237 İskitler / ANKARA

Kütüphane Bilgi Kartı

Kurtbaş, İhsan.

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -I- Sosyo-Politik, Kültürel ve İktisadi Bağlamda Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar / İhsan Kurtbaş

1. Basım. XXII+ 532 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-605-2149-92-8

1. Siyaset 2. Kültür 3. Ekonomi 4. Ardahan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı mh. 2465 sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

E-Satış: www.nobelkitap.com - www.atlaskitap.com - **Bilgi:** esatis@nobelkitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Ana Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, Başarı Dağıtım, D&R mağazaları, Dost Dağıtım, Güneş Dağıtım, Kitapsan, Nezh Kitabeveleri, Prefix, Remzi Kitabeveleri, TveK Mağazaları

SUNUŞ

Üniversiteler, toplumların teknik ve insanî düzeydeki beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere bilgiyi üreten, ürettiği bilgiyi işleyerek, bölgesi, ülkesi ve insanlık için anlamlı ve yararlı çıktılara dönüştüren bilimsel merkezlerdir. Ardahan Üniversitesi, hedef olarak Kafkasya, Orta Asya ve Uzak Doğu'ya açılan bir bilim kapısı olmayı, kendi hinterlandındaki bu geniş coğrafyanın ihtiyaçlarını gözeterek bilimsel faaliyetler yapmayı, işbirlikleri geliştirmeyi ve bölgesel kalkınmada içinde bulunduğu coğrafyanın ufku olmayı misyon edinmiş bir üniversitedir. Bu misyon doğrultusunda Üniversitemiz, fikri ve vicdanı hür, milli ve kültürel değerlerine bağlı, eleştirel düşünen, girişimci, başarılı ve üstün nitelikli bireyler yetiştirme hedefi doğrultusunda, hitap ettiği coğrafyanın potansiyellerini açığa çıkararak, katma değerler üretme yolunda emin adımlarla ilerlemektedir.

Bu doğrultuda kuruluşundan bu yana henüz on bir yıl geçmiş olan Üniversitemiz, bir yandan güçlü bir fizikî alt yapı oluşturmaya çalışırken, öte yandan özgür çalışma ortamı içerisinde, çalışanlarının mensup olmaktan gurur duyduğu, niceliksel ve niteliksel bakımdan yetkin akademik kadrosuyla eğitim/öğretim faaliyetlerine başarıyla devam etmektedir. Bu kapsamda, küreselleşen dünyayı iyi okuyup, bölgemizin ve ülkemizin gerçeklerini göz ardı etmeden, kalite odaklı araştırma ve projeler üretmenin, patent çalışmaları yapmanın gayreti içinde olan Üniversitemiz; şehirle bütünlük bir şekilde, kamu ve özel sektör işbirliğini sağlayarak, bilgiyi teknolojiye dönüştürmeye odaklanmıştır. Bu hedef çerçevesinde, Üniversitemiz, ilimizin, bölgemizin ve uzandığı coğrafyanın geliştirilmeye açık somut/soyut zenginliklerini gün yüzüne çıkarmaktadır. Kanaatimce Ardahan gibi kadim bir ilimizin, bilimsel olarak etraflıca incelenmesi için Üniversitemiz, önemli bir ortam sağlamaktadır.

Tarihsel düzeyde, Üniversitemize adını veren Ardahan ilimiz, geçmişte Türklerin Anadolu'ya giriş ve geçit kapısı iken; günümüzde Kafkasya ve Orta Asya'ya açılan kapımız olma özelliği ile jeopolitik önemini korumaktadır. Açılması beklenen Bakü-Tiflis-Kars demiryolu ve Borçka'da inşası planlanan Muratlı Gümrük Kapısı ile birlikte, Ardahan ve çevresi, ülkemiz açısından stratejik bir öneme sahip olmasının yanı sıra; muazzam düzeyde turistik ve lojistik fırsatlarıyla öne çıkmaktadır. Ekonomik açıdan, sahip olduğu et, süt, tereyağı, kaşar ve bal gibi hayvansal ürünler göz önünde bulundurulduğunda, Ardahan, yapılacak yeni yatırımlarla, sosyo-ekonomik kapasitesi açığa çıkarılması gereken güzide bir ilimizdir. Sosyal düzeyde ise; örf, adet, gelenek, görenek ve folklorik zenginlikleri ile pek çok kıymeti bünyesinde taşıyan Ardahan'ın yerel kaynaklarının bilimsel bilgiler ışığında incelenip, ekonomik ve toplumsal bir kıymete dönüştürülmesi konusunda Üniversitemizin, sorumlu kurumların başında geldiği bir gerçektir.

Bu bağlamda, Üniversitemiz üzerine düşen görevi yerine getirme hususunda, somut projeler üreterek önemli katkılar sağlamaktadır. Nitekim bugüne kadar gerçekleştirdiği birçok bilimsel etkinliğin yanı sıra; Üniversitemizin 10-12 Ekim 2018 tarihlerinde düzenlemiş olduğu I. Uluslararası Siyaset ve Sosyal Bilimler Sempozyumu, bu vizyonun bir tezahürü olarak alanındaki önemli bir boşluğu doldurmuştur. Sempozyumun ana teması olan Ardahan Değerlemeleri başlığı altındaki çalışmaların toplandığı bu kitap, ilimizin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yapısıyla ilgili kapsamlı ve özgün bilgilerin ortaya çıkmasını sağlayan ilk 'derleme kitap' olma özelliğini taşımaktadır. Üniversitemizin ön ayak olduğu bu kıymetli çalışmanın, ilgili okurlara yarar sağlamasını içtenlikle temenni ederim.

Prof. Dr. Mehmet Biber
Ardahan Üniversitesi Rektörü

EDİTÖRDEN

Anadolu folkloru ile ilgili önemli çalışmalar yapmış olan şair Ahmet Kutsi Tecer'in, Anadolu'nun henüz keşfedilmemiş değerlerine ilişkin, belli bir yakınma içeren, o meşhur şiirine atıfla, '*Orda bir yer var uzakta...*' demekten kendimizi alıkoyamıyoruz, konu Ardahan olunca... Coğrafi uzaklığının da beraberinde getirdiği, görece bir yalıtılmışlık içerisinde olan Ardahan ile ilgili pek az akademik çalışma vardır. Bu bakımdan, nice değer ve potansiyelleri henüz tam anlamıyla keşfedilmemiş ve kayda geçirilmemiş olan Ardahan'la ilgili yapılacak her türlü bilimsel çalışmanın, çok kritik bir önemi haiz olduğunu düşünüyorum. Bununla birlikte, geniş bir perspektifi gerektirebilecek bu tür çalışmaların yapılması; ilin tarihsel, sosyolojik ve ekonomik açıdan yeniden inşası için gerekli hamleleri tetikleyebilecek ve uzun vadede toplumsal bellek oluşturabilecek bir potansiyel taşımaları bakımından, oldukça büyük değer taşımaktadır.

Bu çerçevede münferit çalışmaların ötesinde, Ardahan'la ilgili kapsamlı bir envanter oluşturma düşüncemiz; aslında nice zamandır köklü bir şekilde içimizde yer etmiş idi. Sözü edilen bu arzumuzu gerçekleştirebilme mecralarımızdan biri, 10-12 Ekim 2018 tarihinde Üniversitemiz ev sahipliğinde gerçekleştirdiğimiz I. Uluslararası Siyaset ve Sosyal Bilimler Sempozyumu oldu. Elinizdeki bu kitap, sözünü ettiğim I. Uluslararası Siyaset ve Sosyal Bilimler Sempozyumu'nun 'Ardahan Değerlemeleri' adlı kategorisinde sunulmuş olan ve hakem değerlendirmesinden geçmiş makalelerden yapılan bir 'seçki' niteliğindedir.

Kitabın hazırlanmasındaki temel hedefimiz; siyasetinden ekonomisine, edebiyat ve kültüründen hayvancılığına kadar, Ardahan'ın pek çok farklı boyutunun bilimsel şekilde ele alınmasıdır. Öncelikli amacımız ise; Ardahan'ın kronik sorunlarının yakından incelenmesinin yanı sıra, ilin hâlen bakir sayılabilecek pek çok değer, varlık ve potansiyelleriyle ilgili geniş ve ayrıntılı bir bilimsel kaynak oluşturabilmektir. Nitekim Ardahan, taşıdığı kadim birikimi ve gücüyle, ayrıca ekonomik, sosyal ve kültürel zenginlikleriyle, ülkemizin kalkınmış mekânlarından biri olmaya muktedir; geçmişten günümüze özü her daim gürr, kıymetli ve güzide bir Anadolu toprağıdır.

Tarihsel açıdan Ardahan'daki Türk varlığı, M.Ö. 720 yılında bir Türk kavmi olan Kıpçaklar'ın ataları olan Kimmerler'e dek uzanır. Şehir, adını 628 yılında Hazar Türklerinin bir kolu olan Arda Türklerinin eline geçmesinden

sonra almıştır. 1069’da Alparslan tarafından fethedilerek Selçuklu Devleti’nin egemenliğine giren Ardahan, 1551 yılında ise Osmanlı İmparatorluğu’na katılmıştır. 1828-1855 yıllarında Kars ve Batum ile birlikte savaş tazminatı olarak Ruslar’a bırakılan Ardahan; 40 yıl sonra, 1918 yılında Osmanlı İmparatorluğu’na iade edilmiştir. Ancak bundan altı ay sonra, Mondros Ateşkes Anlaşması’yla Ermeni ve Gürcülerin işgaline uğramış, ardından 23 Şubat 1921’de düşman işgalinden kurtarılmıştır. Yakın tarihimizde, 7 Temmuz 1921’de vilayet yapılan Ardahan, 1926 yılında ilçe yapılarak Kars’a bağlanmış; 1992 yılında ise tekrar il statüsüne kavuşmuştur. Bu çerçevede Türklerin Anadolu’ya giriş kapısı olan Ardahan, yaklaşık olarak 3 bin yıldır, Türk milletinin şanlı tarihinin kadim bir parçasıdır. Turistik açıdan, ekonomik, kültürel, folklorik, coğrafi ve turistik bakımdan, ülkemizin potansiyel zenginliği oldukça fazla olan illerinden biridir. Neticede pek çok kıymeti bünyesinde bulunduran Ardahan ilini, burada bütün boyutlarıyla ifade edebilmem mümkün olmayacağından, kitabın adının yansıttığı ve çalışmanın üzerine inşa olunduğu temel formülasyonu, aşağıda üç madde altında, kısaca, özetlemek isterim.

İlk olarak, ‘Ardahan **Değerlemeleri**’ başlığında ‘değerleme’ kelimesine bir açıklık getirmek isterim. Değerleme kavramı literatürde, maddi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlardaki değerlerinin saptanması işlemidir. Hukuki açıdan değerlendirme, ‘kıymet takdiri’ anlamında kullanılmaktadır. Gündelik dilde ise, bir malın değerini belirlemek, takdir, değer biçme ve değerlendirmeye yargıda bulunma gibi anlamlara gelmektedir. Bu çerçevede ‘değerleme’ tabiri, Ardahan ilinin yer altı ve yer üstü varlıklarının tespitine hizmet edebilecek akademik yaklaşımları vasıflandırmak üzere kullanılmıştır. Bu çerçevede disiplinlerarası çalışmaları gerektirecek böylesi bir girişim; pek çok kişinin gözünden Ardahan’ın varlık ve potansiyellerine ilişkin bir takım spesifik değerlemelerin sistematik bir sentezinin yapılmasını gerektirir.

İkinci olarak, kitabın alt başlığında, **Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar** şeklinde üç ana kavram yer almaktadır. Bu kavramlar, makalelerin içeriğine ve niteliğine uygun olarak belirlenmiştir. *Değerler* kavramı, Ardahan’ın sahip olduğu maddi ve manevi varlıklarını ele alan çalışmaları işaret etmek için tercih edilmiştir. *Potansiyeller* kavramı, Ardahan’ın hâlihazırda görünür olan ve gelecekte açığa çıkarılabilecek gizil güçlerini ifade etmek için kaleme alınan makaleleri yansıtmaktadır. *Yaklaşımlar* kavramı ise, yazarların tespit ettiği Ardahan’a ilişkin sorunlara, çözüm önerilerine ve kişisel yaklaşımlara atfen kullanılmıştır. Dolayısıyla Ardahan’ın siyaseti, tarihi ve arkeolojisi, edebiyatı ve kültürü, sosyo-ekonomisi, hayvancılığı ve arıcılığını ele alarak çeşitli değerlendirmelerde bulunan bu kitap; bir nevi bir şehir monografisidir.

Üçüncü olarak, kitabın başlığında bir numaralandırmaya gidilerek 'Ardahan Değerlemeleri I' ifadesi kullanılmıştır. Buradaki maksadımız; bu çalışmada eksik bırakmış olabileceğimiz bazı hususları, serinin sonraki çalışmalarında telafi yoluna gidebilme hakkımızı saklı tutmaktır. Nitekim Ardahan ili, geniş bir perspektifle, etraflıca, ele alınmayı gerektiren pek çok varlık ve potansiyeli ile tek bir kitapta bütünüyle tüketilemeyecek ölçüde geniş bir değerler spektrumuna sahiptir. Böylesi bir zenginliğin ancak uzun vadeli ve uzun erimli çalışmalarla ortaya çıkarılabileceğine ve serimlenebileceğine inanıyoruz.

Burada bu yazıyı sonlandırırken; kitap fikrinin ortaya çıktığı ilk andan itibaren, engin birikim ve tecrübeleri ile bize yol gösteren, cesaretlendiren ve bizlerden hiçbir desteği esirgemeyen Ardahan Üniversitesi Rektörü, Sayın Prof. Dr. Mehmet Biber Hocamız'a en içten teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum.

Yerel yöneticilerden, siyasal aktörlere; akademisyenlerden bürokratlara kadar çok farklı kesimlerin ilgisini çekebileceğine inandığımız bu kitabın, disiplinlerarası niteliği sayesinde, Ardahan'la ilgili önemli bir boşluğu dolduracağını düşünüyoruz.

Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	III
Editörden.....	V

ARDAHAN SİYASETİ

BÖLÜM 1

SİYASİ MESELE TEMELLİ OY VERME DAVRANIŞI VE SEÇMEN TERCİH VE KARARLARININ OLUŞMASINDA REEL SORUNLARIN ETKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Ardahan İli Örneği

Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

Özet.....	3
Giriş.....	5
1. Araştırmanın Metodolojisi	7
2. Araştırma Bulgularının Analizi Ve Değerlendirilmesi.....	9
2.1. Sosyodemografik Özellikler	10
2.2. Genel ve Yerel Sorun Algısı	12
2.2.1. Ekonomi, İşsizlik ve Yoksulluk Sorunu	16
2.2.2. Altyapı Sorunları ve Geri Kalmışlık Sorunu (%27,0).....	18
2.2.3. Terör Sorunu.....	22
2.2.4. Tarım Ve Hayvancılık Politikalarıyla İlgili Sorun.....	22
2.2.5. Siyaset Ve Siyasal Aktörlerle İlgili Sorunlar.....	25
2.2.6. Eğitim Sorunu	27
2.2.7. Diğer Sorunlar.....	29
2.3. Siyasal Tercihlerin Oluşmasına Etki Eden Faktörler Üzerine Kısa Bir Betimleme	29
2.3.1. Siyasal Bilgi/Bilinç Düzeyi ve Siyasal Tercihlerin Oluşmasında Reel Sorunların Etkisi.....	31

2.3.2. Seçmenlerin Kararlarının Netleşme Zamanı Üzerinden Bağlamsal Bir Değerlendirme	32
Sonuç.....	37
Kaynakça.....	41

BÖLÜM 2

SOSYAL MEDYA VE SİYASAL KATILIM İLİŞKİSİ: Ardahan İli Örneğinde Üniversite Gençliği Üzerine Bir Araştırma

Adem Keser

Özet	43
Giriş.....	44
1. Siyasal İletişim Süreci	46
2. Sosyal Medya Ve Sosyal Medyanın Özellikleri	48
2.1. Sosyal Medyanın Araçları	49
2.2. Sosyal Medya ve Geleneksel Medyanın Karşılaştırılması	50
2.3. Dijital Aktivizm.....	51
2.4. İfade Özgürlüğü Alanı Olarak Sosyal Medya.....	52
2.5. Siyaset ve Sosyal Medya.....	54
3. Yöntem.....	56
3.1. Hipotezler.....	57
3.2. Bulgular	58
3.2.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ve Siyasete İlgi Düzeyleri.....	58
3.2.2. Katılımcıların Bir Önceki Milletvekili Genel Seçimlerinde (1 Kasım 2015) Oy Kullanma Durumu ve Oy Verdikleri Partiye Olan Bağlılık Düzeyi.....	59
3.2.3 Katılımcıların Gelecekte Aktif Siyasette Görev Alma Düzeyi.....	61
3.2.4. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanım Sıklığı ve Sosyal Medya Kullanım Süreleri	62
3.2.5. Katılımcıların Sosyal Medya Üzerinden Siyasal Bir Gruba, Etkinliğe Üye Olma ve Siyasal Gösteri, Miting veya Eyleme Katılma Düzeyi	63
3.2.6. Katılımcıların Sosyal Medyada Politik Tartışmalara Girme ve Politik Paylaşımlarda Bulunma Düzeyi ve Sosyal Medyada Politik Varlık Göstermeme Sebepleri	64
3.2.7. Katılımcıların Cinsiyete Göre Sosyal Medya ve Siyaset ile İlgili Görüşlerinin Farklılaşma Düzeyi	66

3.2.8. Katılımcıların Sosyal Medya ve Siyaset ile İlgili Görüşlerinin Siyasete İlgili Düzeyine Göre Farklılaşma Düzeyi	68
Sonuç.....	70
Kaynakça	72

BÖLÜM 3

ARDAHAN HALKEVİ DENEYİMİ: Miyon ile Gerçeklik Arasındaki Mesafe

Dr. Öğr. Üyesi Ali Haydar Soysüren, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Uyaniker

Özet	75
Giriş.....	77
1. Kuruluş Ve Misyon	78
1.1. Ardahan Halkevi'nin Kuruluşu.....	81
2. Yıllara Yayılan Atalet	84
2.1. Kadro Sorunu	87
2.2. Mali Zayıflığın Girdabında	92
2.3. Yıllara Yayılan Mekan Sorunu.....	96
Sonuç.....	103
Kaynakça	105
EKLER (Belge Örnekleri).....	109

ARDAHAN'IN TARİH VE ARKEOLOJİSİ

BÖLÜM 4

YENİ ARAŞTIRMALARIN SONUÇLARINA GÖRE ARDAHAN'IN ARKEOLOJİK BULUNTULARI

Dr. Öğr. Üyesi Sami Patacı

Özet	119
Giriş.....	120
1. Merkez İlçe Arkeolojik Buluntuları	121
1.1. Ölçek-Kalecik Tepesi Kalesi ve Yerleşimi.....	122
1.2. Ölçek-Kuzey Kalesi.....	122
1.3. Gölgeli Kalesi.....	123

1.4. Gölgele-Güneybatı Kalesi ve Yerleşimi.....	124
1.5. Gölgele Yüksek Yayla Arkeolojik Alanı.....	125
1.6. Samanbeyli Savunma Yapısı.....	125
1.7. Hasköy Yüksek Yayla Arkeolojik Alanı.....	126
1.8. Hasköy Gözetleme Kulesi	126
1.9. Beşiktaş Kalesi, Yerleşimi ve Kurganları	127
1.10. Sulakyurt Demir Çağı ve Orta Çağ Seramik Buluntuları Alanı.....	128
1.11. Çağlayık-Doğu Savunma Yapısı	128
1.12. Çağlayık-Kuzeydoğu Kalesi.....	129
1.13. Bayramođlu Kalesi.....	130
1.14. Bağdaşan Savunma Yapısı	131
2. Çıldır İlçesi Arkeolojik Buluntuları	132
2.1. Akçakale Adası Ören Yeri.....	132
2.2. Senger Tepe Kalesi (Sur ile Güçlendirilmiş Mevsimlik Yerleşimi).....	134
2.3. Semiha Şakir Yüksek Yayla Yerleşimi ve Ağılı.....	136
2.4. Kotanlı Eskiçağ Arkeolojik Alanı	136
2.5. Dođankaya Demir Çağı ve Orta Çağ Seramik Buluntuları Alanı.....	137
2.6. Şeytan Kalesi Eskiçağ Seramik Buluntuları	137
3. Göle İlçesi Arkeolojik Buluntuları	138
3.1. Kayaaltı (Omega) Kalesi	138
3.2. Köprülü Yüksek Yayla Arkeolojik Alanı	139
3.3. Çobanköy Kalesi ve Yerleşimi	139
3.4. Çobanköy Höyüğü	140
3.5. Kuzupınarı Kalesi ve Yerleşimi	141
3.6. Bellitepe-Batı Kulesi	143
3.7. Bellitepe-Doğu Kulesi ve Eskiçağ Ağılı.....	144
3.8. Bellitepe Kalesi	145
3.9. Balçesme-Kaynık Kulesi	146
3.10. Balçesme-Şipsirik Kulesi.....	147
3.11. Balçesme-Tekmezar Kulesi ve Yerleşimi.....	148
3.12. Balçesme-Çam Ormanı Eskiçağ Arkeolojik Alanı	148
3.13. Durucasu-Şimşimik Kalesi	149
Sonuç.....	150
Kaynakça.....	152
Resimler	154

BÖLÜM 5
ARDAHAN'DA TARİHİ BİR CAMİ:
Suhara Köyü Camii

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Oral Patacı

Özet	165
Giriş	167
1. Çıldır Tarihi Hakkında Genel Bilgi	168
2. Suhara Köyü Camii Mimari Özellikleri	170
3. Suhara Köyü Camii'nin Tarihî Geçmişi ve Tarihlendirilmesi	173
Sonuç	179
Kaynakça	181
Fotoğraflar ve Çizimler	182

BÖLÜM 6
POSOF'TA KURULAN ATABEK DEVLETİ'NİN DIŞ POLİTİKASI

Emre Gezer

Özet	191
Giriş	192
I. Kuruluş Döneminde Atabek Devleti'nin Dış Politikası	194
II. Bağımsızlık Döneminde Atabek Devleti'nin Dış Politikası	197
III. Zayıflama Döneminde Atabek Devleti'nin Dış Politikası	202
IV. Yıkılış Döneminde Atabek Devleti'nin Dış Politikası	205
Sonuç	209
Kaynakça	211

ARDAHAN'IN EDEBİYAT VE KÜLTÜRÜ

BÖLÜM 7
ÂŞIK CİNASÎ'NİN ŞİİRLERİNDE ARDAHAN

Dr. Öğr. Üyesi Hamza Kolukısa

Özet	215
Giriş	216
1. Âşık Cinasî Kimdir?	218

2. Âşık Cinası'nın Şiirlerinde Ardahan	219
Sonuç	237
Kaynakça	238

BÖLÜM 8
1894 YILI TİFLİS'İN GÜRCÜCE İVERİA GAZETESİNDE
ARDAHAN SANCAĞINA YOLCULUK İZLENİMİ

Prof. Dr. Şureddin Memmedli

Özet	239
Giriş	240
1. Ön Bilgiler	240
2. Ardahan'ın Coğrafi Konumu Hakkında	241
3. Gökdağ Hakkında	243
4. Göller Hakkında	243
4.1 Aktaş/Hozapın Gölü	243
4.2. Çıldır Gölü	244
5. Taşköprü Hakkında	245
6. Köyler Hakkında	246
6.1. Akçakale	246
6.2. Çamdıra	246
6.3. Cala	247
6.4. Cambaz	247
6.5. Taşbaşı	248
7. Çıldır Terekeme Ailesinde Misafirlik	248
8. Kör İsmail'in Mertliği	250
9. Kiliseler Hakkında	251
10. Coğrafi İsimlerin Yorumu	252
Sonuç	254
Kaynakça	255

BÖLÜM 9
BİR POSOF MASALININ ETNOPEDAGOJİK YÖNDEN İNCELENMESİ:
Tilkiyle Nine

Dr. Öğr. Üyesi İkrâm Çınar

Özet	257
Giriş	258
1. Etnopedagoji	259
1.1. Etnopedagojinin Etkili Aracı: Masal	260
1.2. Değer Ve Değerler Eğitimi	261
2. Yöntem	262
2.1. Masal Hakkında	262
3. Bulgular Ve Yorum	263
Sonuç	268
Kaynakça	269
Ek-1. Masal	270

ARDAHAN'IN SOSYO-EKONOMİSİ

BÖLÜM 10
ARDAHAN İLİNİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU VE GÜRCİSTAN İLE DIŞ
TİCARETİNİN 2010-2017 DÖNEMİNDEKİ GELİŞİMİ

Prof. Dr. Adem Üzümcü

Özet	275
Giriş	276
1. Ardahan İlinin Sosyo-Ekonomik Durumu	278
2. Gürcistan Ekonomisi ve Gürcistan-Türkiye Dış Ticaretinin Gelişimi	289
3. Ardahan İlinin 2010-2017 Döneminde Dış Ticaretinin Gelişimi	291
4. Ardahan İlinin 2010-2017 Döneminde Gürcistan İle Dış Ticaretinin Gelişimi ve Özellikleri	297
Sonuç	304
Kaynakça	306

BÖLÜM 11
ARDAHAN İLİNE YAPILAN KAMU YATIRIMLARININ
ETKİNLİKLERİNİN VERİ ZARFLAMA ANALİZİ
(VZA) YÖNTEMİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Tarık Duran & Arş. Gör. Ramazan Taşcı & Prof. Dr. Ali Çımat

Özet	309
Giriş	311
1. Yöntem	311
1.1. Veri Zarflama Analizi ve Etkinlik Ölçüm Yönteminin Seçilmesi	311
1.2. Veri Zarflama Analizine İlişkin Teorik Çerçeve	312
1.3. Karar Verme Birimleri (KVB) ve Girdi-Çıktı Değişkenlerinin Seçilmesi	314
2. Bulgular	316
Sonuç	320
Kaynakça	323

BÖLÜM 12
BİLİMSEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİNİN ÜNİVERSİTE
SANAYİ İŞBİRLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİNDEKİ ROLÜ
Ardahan İli Örneği

Dr. Öğr. Üyesi Güven Gürkan İnan

Özet	325
Giriş	326
1. Üniversite-Sanayi İşbirliği	327
2. Üniversite-Sanayi İşbirliği Kanalları	330
3. Bilimsel Araştırma Yöntemleri	333
4. Ardahan İli Özelinde Üniversite-Sanayi İşbirliği Modeli	335
Sonuç	341
Kaynakça	343

BÖLÜM 13
MARKALAŞMADA TEMEL ADIM:
Marka Tescili ve Ardahan

Dr. Öğr. Üyesi Arzu Kılıç & Prof. Dr. Berrin Filizöz

Özet	347
Giriş	348
1. Marka	349

2. Marka Türleri	352
3. Marka Tescili	353
4. Ardahan; Genel Ekonomik Ve Marka Tescil Durumu	354
5. Araştırma Amacı, Yöntem Ve Kısıtlar	358
6. Bulgular	359
Sonuç	363
Kaynakça	365

BÖLÜM 14

POSOF'UN TRA2 BÖLGESİ İÇİNDEKİ YERİ VE GELİŞME EKSENLERİ BAĞLAMINDA KALKINMA PROJELERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Ar. Gör. Dr. Mehmet Gür & Dr. Öğr. Üyesi Ömer Bilen &
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Topcuoğlu & Dr. Öğr. Üyesi Kutay Üstün

Özet	367
1. Posof İlçesinin TRA2 Bölgesindeki Yeri ve Mevcut Durumu	369
1.1. Konumu, Coğrafyası ve İklimi	369
1.2. Tarihçesi	370
1.3. Demografik Yapısı	371
1.4. Ekonomik Yapı	371
1.5. Tarım, Hayvancılık ve Arcılık	372
1.6. Doğal Yapı ve Turizm	374
2. TRA2 2014-2203 Bölge Planı Vizyonu ve Gelişme Eksenleri	377
3. Araştırma Yöntemi Ve Sonuçlar	379
3.1. Kantitatif Araştırma Sonuçları	380
3.2. Kalitatif Araştırma Sonuçları	382
4. POSOF için Önerilen Kalkınma stratejileri ve Projeleri	385
Sonuç	388
Kaynakça	390

ARDAHAN HAYVANCILIĞI

BÖLÜM 15

ARDAHAN İLİ BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK SEKTÖRÜ MEVCUT DURUM SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Eştürk & Doç. Dr. Seymur Ağazade

Özet	393
Giriş	395
1. Türkiye’de Büyükbaş Hayvancılık	397
2. Ardahan İlinde Büyükbaş Hayvancılığın Mevcut Durumu	402
3. Materyal ve Yöntem	404
4. Araştırma Bulguları	405
Kaynakça	415

BÖLÜM 16

ARDAHAN YÖRESİNDEN MEVSİMSSEL OLARAK TOPLANAN SÜT VE KAŞAR PEYNİRİ ÖRNEKLERİNDE AFLATOKSİN M1 DÜZEYLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Dr. Öğr. Üyesi Ertan Doğan

Özet	417
Giriş	418
1. Materyal ve Metot	422
1.1. Materyal	422
1.1.1. Süt Numuneleri	422
1.1.2. Kaşar Peyniri Numuneleri	422
1.1.3. Aflatoksin M1 ELISA Test Kiti	423
1.1.4. Süt Numunelerinin Analize Hazırlanması	423
1.1.5. Peynir Numunelerinin Analize Hazırlanması	423
1.2. Metot	424
2. Bulgular	424
2.1. Yaz Dönemi Toplanan Süt ve Kaşar Peynirlerine Ait Analiz Sonuçları	424
2.2. Sonbahar Dönemi Toplanan Süt ve Kaşar Peynirlerine Analiz Sonuçları	424
2.3. Kış Dönemi Toplanan Süt ve Kaşar Peynirlerine Ait Analiz Sonuçları	425
2.4. İlkbahar Dönemi Toplanan Süt ve Kaşar Peynirlerine Ait Analiz Sonuçları	425

Sonuç.....	426
Kaynakça.....	435

BÖLÜM 17

ARDAHAN İLİ GÖLE İLÇESİ BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN SWOT ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Ömer Atalay & Doç. Dr. Ötügen Senger

Özet.....	439
Giriş.....	440
1. Türkiye’de Büyükbaş Hayvancılık.....	441
1.1. Göle İlçesinde Büyükbaş Hayvancılık.....	443
2. Literatürde Büyükbaş Hayvancılık Sektörünün Swot Analizi İle Değerlendirilmesi	447
3. Materyal	449
4. Metot.....	450
5. Araştırma Bulguları.....	450
5.1. SWOT Analizi.....	461
Sonuç.....	465
Kaynakça.....	467

ARDAHAN ARICILIĞI

BÖLÜM 18

ARDAHAN ARICILIĞININ POTANSİYELİ

Kemal Yazıcı

Özet.....	471
Giriş.....	472
1. Ardahan’da Arıcılık Neden Önemlidir?	474
1.1. Arı Irkı.....	474
1.2. Koloni Sayısı.....	475
1.3. Ana Arı Üretimi.....	477
1.4. Meralar ve Mera Kapasiteleri.....	477
2. Ardahan’ın Organik Bal Üretimi Açısından Önemi	478
Sonuç.....	480
Kaynakça.....	481

BÖLÜM 19
ARDAHAN İLİ ARICILIK İŞLETMELERİNDE
KOLONİ YÖNETİMİNDE YAPILAN BAŞLICA YANLIŞLIKLAR

Doç. Dr. Mahir Murat Cengiz

Özet	483
Giriş	484
1. Eğitim Yetersizliğinin Yetiştiricilerin Koloni Bakım ve Yönetim Uygulamalarına Yansımaları	485
1.1. Popülasyon Kontrolü	486
1.1.1. İki Ana Arılı Koloni Yönetim Sistemi	488
1.1.2. Koloni Destek Sistemi	490
1.1.3. Paket Arı Sistemi	491
1.1.4. Ana Arı Hapsi	492
1.2. Mera Kullanımı	493
1.3. Damızlık Kullanımı	494
1.4. Arı Beslemesi	495
1.5. Arı Sağlığı	500
1.6. Yanlış ve Bozuk Petek Kullanımı	501
1.7. Kışlatma	501
2. Örgütlenme ve Ürünlerin Değerlendirilmesi	503
Sonuç	503
Kaynakça	504

BÖLÜM 20
KAFKAS BAL ARISI GEN MERKEZİ VE KORUNMASI İÇİN ALTERNATİF
YÖNTEMLER

Doç. Dr. Aziz Gül & Doç. Dr. Mahir Murat Cengiz & Öğr. Gör. Kemal Yazıcı

Özet	507
GİRİŞ	508
1. Kafkas Bal Arısı Gen Merkezi Ve Korunması İçin Alternatif Yöntemler	510
1.1 Kafkas İzole Alanları İçerisinde Islah Çalışmaları Yapılmalı	510
1.2 Yapay Tohumlama Çalışmalarına Yer Verilmeli	511
1.3 Elde Edilen Genetik Materyaller Dondurularak Korunmalı	512
SONUÇ	514
KAYNAKÇA	516

BÖLÜM 21
ARDAHAN YÖRESİ ARISININ
(*Apis mellifera caucasica* G.) ANADOLU VE DİĞER BAZI ARI IRKLARI İLE
MORFOLOJİK, DAVRANIŞ, PERFORMANS VE ÜREME ÖZELLİKLERİ
YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI

Prof. Dr. Ahmet Güler & Öğr. Gör. Kemal Yazıcı & Dr. Selim Bıyık &
Zir. Müh. Gökhan Kavak & Zir. Yük. Müh. Abdurrahman Aydın &
Arş. Gör. Emre Uğurlutepe & Prof. Dr. Osman Kaftanoğlu

Özet	520
Giriş.....	521
1. Materyal ve Metot.....	522
2. Bulgular	523
2.1. Performans ve Davranışı	523
2.1.1. Avantajları	523
2.1.2. Dezavantajları	524
2.2. Morfolojik Yönden Genel Karakterizasyonu	525
Sonuç.....	529
Kaynakça	531

